

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

КАПЛІЙ Олена Володимирівна

УДК: 342.4/.8:316.774

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ
ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.02 – конституційне право;
муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
ПЕРЕЖНЯК Борис Аркадійович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри конституційного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
БАТАНОВ Олександр Васильович,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
НАН України,
старший науковий співробітник;

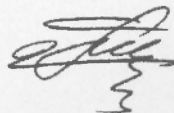
кандидат юридичних наук, доцент
СЛІНЬКО Тетяна Миколаївна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доцент кафедри конституційного права України

Захист відбудеться 20 грудня 2014 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотечі Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «17» листопада 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради



Л. Р. Біла-Тіуова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перехід України до нового етапу розвитку громадянського суспільства і правової держави, політичний плюралізм породжують величезну суспільну потребу в інформації. Необхідність задоволення цієї потреби й обумовлює особливу роль засобів масової інформації (далі – ЗМІ) у житті суспільства. Тому, одним з найважливіших завдань Української держави після проголошення її незалежності стало формування і забезпечення демократичних засад організації і діяльності ЗМІ.

Конституція України відіграє провідну роль у правовому забезпеченні діяльності ЗМІ, хоча й не бере на себе регулювання питання організації та діяльності ЗМІ в Україні. Конституційний принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина, у тому числі права на інформацію, має бути системоутворюючим чинником конституційного законодавства України. Держава має усвідомлювати, що ЗМІ постають найважливішим демократичним інститутом, який сприяє реалізації конституційних прав громадян на свободу думки і слова, права на інформацію. Саме ЗМІ втілюють і репрезентують громадянську думку, здійснюють функції спостерігача та контролера законодавчої, виконавчої та судової влади. Тому, діяльність ЗМІ потребує комплексного конституційно-правового регулювання, здатного забезпечити баланс інтересів особистості, суспільства і держави.

Важливість створення правового фундаменту розвитку ЗМІ в Україні, в якому має визнаватися та забезпечуватися конституційне право громадян на інформацію, а, отже, й необхідність розробки та удосконалення відповідного законодавства, з одного боку, і відсутність сучасних комплексних напрацювань щодо конституційно-правового регулювання організації та діяльності ЗМІ, з іншого, – обумовлюють необхідність дослідження цього питання.

Проблема конституційно-правових засад організації та діяльності ЗМІ є багатоаспектною, що зумовило активізацію наукових розвідок учених-юристів щодо вивчення наукових напрацювань із проблем діяльності ЗМІ, про що свідчать дослідження монографічного рівня О.А. Вознесеньської «Правові засади державного регулювання в галузі аудіовізуальних засобів масової інформації»; Н.В. Кушакіної «Конституційне право на інформацію в Україні (порівняльний аналіз)»; О.В. Нестеренко «Право на доступ до інформації: конституційно-правовий аспект»; В.В. Середюк «Свобода масової інформації: конституційно-правовий аспект»; Т.В. Чубарук «Конституційні засади правового регулювання інформаційної сфери». Хоча у цих працях досліджувалися окремі аспекти організації та діяльності ЗМІ, зокрема такі, як: нормативне забезпечення діяльності аудіовізуальних

ЗМІ; питання правової регламентації діяльності ЗМІ; окремі питання регулювання конституційно-правового статусу ЗМІ; проблеми юридичної відповідальності аудіовізуальних ЗМІ; свобода масової інформації як інститут конституційного права та його конституційно-правове регулювання, разом із тим, належного теоретичного опрацювання не набули питання щодо: а) поняття ЗМІ; б) саморегулювання у сфері ЗМІ; в) конституційно-правового статусу ЗМІ як суб'єкта конституційно-правових відносин; г) загальноприйнятої класифікації ЗМІ; д) місця недержавних ЗМІ у системі інститутів громадянського суспільства; е) напрямків та форм взаємодії ЗМІ з органами публічної влади.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Конституційна модернізація та реформування в Україні», що є складовою частиною теми «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671), дослідження якої здійснюється в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні теоретико-методологічних і конституційних засад правового регулювання організації та діяльності ЗМІ в Україні, виявленні особливостей ЗМІ як суб'єкта конституційно-правових відносин та шляхів удосконалення його конституційно-правового статусу, характеристики конституційно-правових засад взаємодії ЗМІ з інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади, наданні пропозицій, спрямованих на удосконалення діяльності ЗМІ в умовах формування інформаційного суспільства в Україні.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких основних наукових задач:

охарактеризувати стан наукової розробки проблеми конституційно-правових засад організації та діяльності ЗМІ в Україні, а також основних напрямків їх подальшого удосконалення;

визначити зміст і поняття «конституційні засади організації та діяльності ЗМІ», а також проаналізувати систему конституційних принципів організації та діяльності ЗМІ в Україні;

охарактеризувати законодавство та наукові підходи до визначення поняття ЗМІ, запропонувати їх авторське визначення, окреслити ознаки та функції ЗМІ;

визначити стан нормативно-правової регламентації організації та діяльності ЗМІ, проблемні питання нормативно-правового регулювання

у досліджуваній сфері, та основні напрями реформування чинного законодавства України про ЗМІ;

надати детальну характеристику ЗМІ як суб'єкта конституційно-правових відносин в Україні;

з'ясувати поняття та особливості системи ЗМІ, здійснити їх видову класифікацію, а також удосконалити термінологічний апарат щодо розуміння різних видів ЗМІ;

визначити особливості конституційно-правового статусу ЗМІ, тенденцій його розвитку та удосконалення в Україні;

з'ясувати питання, які виникають під час притягнення ЗМІ до юридичної відповідальності;

визначити роль, місце ЗМІ в системі організаційно-правових гарантій конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні;

охарактеризувати місце ЗМІ в системі інститутів громадянського суспільства;

охарактеризувати сучасний стан організації взаємодії органів публічної влади із ЗМІ, напрями, форми взаємодії, проблеми, які при цьому виникають, та запропонувати практичні рекомендації і шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є ЗМІ як правове явище.

Предметом дослідження є конституційно-правові засади організації та діяльності ЗМІ в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, що забезпечують об'єктивний аналіз предмета дослідження.

Провідним є діалектичний метод наукового пізнання, який дав можливість розглянути механізм нормативно-правового регулювання організації та діяльності ЗМІ в Україні, а також ЗМІ як конституційно-правовий інститут в Україні [р.р. 1, 2]. Методи аналізу та синтезу застосовано у процесі всього дослідження, зокрема, під час вивчення складових елементів конституційно-правового статусу ЗМІ [р. 2]. Системно-структурний метод використано при дослідженні функцій ЗМІ, сучасної системи ЗМІ, юридичної відповідальності ЗМІ, ЗМІ як інституту громадянського суспільства [п. 1.3, р. 2, п. 3.1]. Формально-юридичний метод застосовано при дослідженні змісту правових норм, що визначають конституційно-правові засади організації та діяльності ЗМІ, розробці пропозицій щодо їх удосконалення [п.п. 1.2, 1.4, 2.2, 2.3, р. 3]. Формально-логічний метод сприяв розмежуванню та визначенню основних понять, юридичних конструкцій, конституційно-правових засад інституту ЗМІ в Україні [р.р. 1, 2, 3]. Завдяки історико-правовому методу проаналізовано стан наукових досліджень конституційно-правових проблем діяльності ЗМІ

та основних напрямків подальшого дослідження у цій сфері [р.р. 1, 2, 3]. Функціональний метод дав змогу визначити механізм виконання функцій ЗМІ [п.п. 1.3, 3.1]. Порівняльно-правовий метод, дозволив здійснити аналіз нормативно-правових актів, які регулюють питання організації та діяльності ЗМІ, а також шляхів удосконалення вітчизняного законодавства у сфері ЗМІ [р. 1, п.п. 2.2, 2.3]. Нормативно-порівняльний метод застосовано при дослідженні норм національного і зарубіжного законодавства, порівнянні окремих наукових положень інших галузей права, зокрема, цивільного, адміністративного, кримінального права [п.п. 1.4, 2.3]. Науково-догматичний метод використано при аналізі законодавства, який сприяв виявленню прогалин у правовому регулюванні питань організації та діяльності ЗМІ [п.п. 1.3, 2.3].

Теоретичну базу дисертаційного дослідження становлять праці таких учених конституційного права, як: Ю.Ю. Бальцій, О.В. Батанов, Г.В. Берченко, Ф.В. Веніславський, Р.З. Гусейнова-Чекурда, Ю.В. Данилюк, Т.М.Заворотченко, І.П. Ісаєнко, А.Ф. Колодій, П.М. Любченко, О.В. Марцеляк, А.Р. Крусян, І.В. Людвик, А.Ю. Олійник, М.П. Орзіх, Б.А. Пережняк, В.Ф. Погорілко, І.І. Припхан, О.В. Пушкіна, О.В. Скрипнюк, Т.М. Слінько, В.Л. Федоренко, О.Ф. Фрицький, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко та інших вчених. Дослідження проблем організації та діяльності ЗМІ ґрунтуються також на сучасних теоретико-методологічних розробках у галузі держави і права, адміністративного права, інформаційного права, державного управління, цивільного права, висвітлених у працях вітчизняних учених, серед яких, зокрема: І.В. Арістова, В.М. Бебик, Ю.П. Бурило, О.Є. Бухтатий, В.М. Брижко, В.М. Гвоздєв, В.М. Головій, Н.О. Данькова, М.С. Демкова, А.П. Заєць, Р.А. Калюжний, К.О. Козлова, Б.А. Кормич, Т.А. Костецька, О.В. Кохановська, М.Г. Лашкіна, А.І. Марущак, Ю.М. Оборотов, П.М. Оніщенко, В.П. Паліюк, А.А. Письменицький, В.В. Подгорна, О.О. Поляруш, П.М. Рабінович, П.С. Ріппа, О.В. Самуляк, Р.С. Свистович, О.Ф. Скакун, О.І. Сидоренко, Ю.В. Стеценко, О.В. Ткаля, Л.П. Федорчук, М.І. Хавронюк, Д.М. Цехан, Т.С. Шевченко, В.С. Шестак, В.І. Шкляр та ін.

Нормативним підґрунтям роботи є міжнародно-правові стандарти, що регулюють відносини у сфері ЗМІ, Конституція України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, які постають правовою базою упорядкування суспільних відносини, що виникають у сфері діяльності ЗМІ.

Емпіричну основу дисертації становлять довідкові видання, аналітичні та статистичні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що це одне з перших в Україні монографічних

наукових досліджень, присвячене вивченню теоретичних та науково-практичних проблем конституційно-правових засад організації та діяльності ЗМІ в Україні, яке дало змогу сформулювати низку висновків науково-теоретичного та науково-практичного змісту, що визначаються певною новизною, зокрема:

уперше:

запропоновано визначення конституційно-правової категорії «конституційні засади організації та діяльності ЗМІ в Україні» як закріплені у Конституції України основні ключові положення, ідеї засадничого системоутворюючого характеру, що є основою правового впливу на відносини у сфері організації та діяльності ЗМІ, їх розвиток, а також основою формування законодавства про ЗМІ, як підгалузі конституційного законодавства, що регулює відповідні суспільні відносини;

обґрунтовано необхідність віднесення до ЗМІ Інтернет-ЗМІ;

охарактеризовано ЗМІ як один із суб'єктів конституційно-правових відносин в Україні;

запропоновано визначення поняття «система ЗМІ» як сукупність організацій, що розповсюджують та поширюють на аудіовізуальних, друкованих носіях або за допомогою мережі Інтернет інформацію для сприйняття її невизначеним колом суб'єктів, які здійснюють свою діяльність у правовому полі України та функціонування яких відбувається на основі різних форм власності з метою пошуку, отримання, виробництва, розповсюдження та доведення інформації до соціальних суб'єктів;

встановлено, що важливою процесуальною гарантією діяльності ЗМІ є правовий імунітет ЗМІ, який включає в себе такі форми: 1) правовий індемнітет ЗМІ та/або його працівників; 2) процесуальний імунітет свідків від свідчень;

запропоновано визначення поняття «правовий індемнітет ЗМІ та/або його працівників» як звільнення від юридичної відповідальності ЗМІ та/або його працівників, за поширення інформації, що не відповідає дійсності, якщо суд встановить, що вони діяли добросовісно та здійснювали її перевірку, за висловлення оціночних суджень та за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно необхідною;

удосконалено:

категоріальний апарат конституційно-правової науки, а саме: визначено такі поняття, як: «засоби масової інформації», «свобода масової інформації», «ЗМІ як суб'єкт конституційно-правових відносин», «гарантії діяльності ЗМІ», «інформаційне правопорушення у сфері ЗМІ», «юридична відповідальність за порушення законодавства про ЗМІ», «взаємодія органів публічної влади та ЗМІ», «Інтернет-ЗМІ»;

тезу про те, що пріоритетним завданням держави є розвиток саморегулювання галузі ЗМІ, яке слід запровадити у два етапи. Перший етап – визначення чітких правил саморегулювання, зокрема затвердження Кодексу журналістської етики. Другий етап – делегування державою певних своїх повноважень саморегулюючим органам, як, наприклад, перетворення Комісії із журналістської етики на галузеву, саморегулюючу організацію, яка розглядатиме скарги на дії ЗМІ чи журналістів на загальнодержавному рівні та прийматиме рішення про їхню відповідальність;

класифікацію системи ЗМІ, зокрема, через запровадження такого критерію: 1) залежно від правового режиму ЗМІ; 2) залежно від єдності інформаційної політики видів ЗМІ;

структуру конституційно правового статусу ЗМІ, шляхом удосконалення такого елемента, як гарантії діяльності ЗМІ;

напрямки взаємодії ЗМІ з органами публічної влади, а саме: 1) взаємодія на паритетній основі (співпраця) органів публічної влади та ЗМІ; 2) взаємодія, що виникає з ініціативи одного боку, передбачає переважання інтересів ЗМІ або органів публічної влади;

набули подальшого розвитку:

класифікація функцій ЗМІ у частині їх поділу на дві групи: загальні та спеціальні;

позиція про особливу роль ЗМІ в системі організаційно-правових гарантій прав і свобод людини і громадянина;

сформульовано пропозиції щодо:

внесення змін та доповнень до Конституції України, КУпАП, Законів України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації в Україні», «Про телебачення та радіомовлення», «Про захист суспільної моралі»;

розробки і прийняття Концепції саморегулювання Інтернет-ЗМІ, а також програми саморегулювання для друкованих та аудіовізуальних ЗМІ;

підготовки та прийняття законів «Про Засоби масової інформації у мережі Інтернет» та «Про засоби масової інформації»;

необхідності розробки комплексної програми щодо покращання взаємодії органів публічної влади та ЗМІ.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації окремі положення, висновки та пропозиції можуть бути використаними у:

науково-дослідній сфері – для подальших досліджень загальнотеоретичних питань удосконалення конституційно-правового регулювання організації та діяльності ЗМІ;

правотворчості – при внесенні змін та доповнень до норм Конституції України, удосконалення чинного законодавства, зокрема, підготовки

проектів нормативно-правових актів, спрямованих на поліпшення правового забезпечення діяльності ЗМІ;

навчальному процесі – у ході викладання дисциплін «Конституційне право України», «Конституційні засади свободи інформації» і дисциплін щодо суспільних відносин, пов'язаних із діяльністю ЗМІ (акт впровадження № 7 Миколаївського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій від 12.09.2014 р.).

Апробація результатів дослідження. Положення й висновки дисертації доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні результати дослідження було оприлюднено на: міжнародній науково-практичній конференції «Генезис публічного права: від становлення до сучасності» (м. Миколаїв, 26–27 листопада 2010 р.); міжнародній науковій Інтернет-конференції (http://www.nikolaevonua.org.ua/11_Sbornik_2011.doc) «Новітні наукові дослідження держави і права – 2011» (м. Миколаїв, 22 квітня 2011 р.); міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького Національного університету «Одеська юридична академія «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20–21 травня 2011р.); міжнародній науково-практичній конференції «Людина і закон: публічно-правовий вимір» (VII Прибузькі юридичні читання) (м. Миколаїв, 25–26 листопада 2011 р.); міжнародній науковій Інтернет-конференції (http://www.nikolaevonua.org.ua/12_Sbornik_molodezh_2012.doc) «Новітні наукові дослідження держави і права – 2012» (м. Миколаїв, 20 березня 2012 р.); міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу, присвяченій 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія та 165-річчю Одеської школи права «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.); міжнародної науково-практичної конференції «Государство и право в условиях глобализации: ревизия подходов» (г. Москва, 25 августа 2012 г.); міжнародній науково-практичній конференції «Людина, суспільство, держава: публічно-правовий аспект (VIII Прибузькі юридичні читання)» (м. Миколаїв, 23–24 листопада 2012 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.); міжнародній науковій Інтернет-конференції (http://www.nikolaevonua.org.ua/Sbornik_molod%202013.doc) «Новітні наукові дослідження держави і права – 2013» (м. Миколаїв, 20 квітня 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса,

16–17 травня 2013 р.); міжнародній науковій Інтернет-конференції ([http://nikolaeviuscivile.org.ua/science_ukr.htm#Приватне_право_в_умовах_глобалізації:_теоретичні_та_практичні_аспекти_\(2012_р.\)](http://nikolaeviuscivile.org.ua/science_ukr.htm#Приватне_право_в_умовах_глобалізації:_теоретичні_та_практичні_аспекти_(2012_р.))) «Приватне право в умовах глобалізації: виклики постмодерну» (м. Миколаїв, 17 травня 2013 р.); міжнародній науковій конференції «Верховенство права як основа сучасного конституціоналізму» (м. Харків, 27–28 вересня 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Духовні засади сучасного правогенезу» (VIII Прибузькі юридичні читання) (м. Миколаїв, 29–30 листопада 2013 р.); міжнародній науковій Інтернет-конференції (http://www.nikolaevonua.org.ua/Sbornik_molodezh_2014.pdf) «Новітні наукові дослідження держави і права – 2014» (м. Миколаїв, 20 квітня 2014 р.); міжнародній науковій Інтернет-конференції ([http://nikolaeviuscivile.org.ua/science_ukr.htm#Приватне_право_в_умовах_глобалізації:_традиційні_цінності_та_європейські_перспективи_\(2014_р.\)](http://nikolaeviuscivile.org.ua/science_ukr.htm#Приватне_право_в_умовах_глобалізації:_традиційні_цінності_та_європейські_перспективи_(2014_р.))) «Приватне право в умовах глобалізації: традиційні цінності та європейські перспективи» (м. Миколаїв, 25 квітня 2014 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження було висвітлено у 22 наукових публікаціях, 6 із яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 – у зарубіжному науковому виданні.

Структура дисертації обумовлена поставленими метою та задачами дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 234 сторінки, із них основного тексту 200 сторінок, список використаних джерел містить 326 найменувань і розташований на 34 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету та задачі дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо їх апробації.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади дослідження організації та діяльності засобів масової інформації в Україні» містить чотири підрозділи, в яких досліджено стан наукової розробки проблеми конституційно-правових засад організації та діяльності ЗМІ в Україні, проаналізовано систему конституційних принципів організації та діяльності ЗМІ в Україні, досліджено поняття, ознаки та функції ЗМІ, яких вони реалізують у суспільстві, а також стан нормативно-правової регламентації організації та діяльності ЗМІ.

У підрозділі 1.1. *«Стан наукової розробки проблеми конституційно-правових засад організації та діяльності засобів масової інформації в Україні»* зазначено, що в умовах переходу до демократичної, соціальної, правової держави та становлення інформаційного суспільства в Україні пріоритетного значення набуває суспільна потреба в інформації як в інструменті, який нерозривно пов'язаний з усіма сферами життєдіяльності: економічною, соціальною, політичною тощо, та є, по суті, каталізатором їх розвитку. Необхідність задоволення цієї потреби й обумовлює особливу роль ЗМІ.

Зазначено про відсутність комплексних напрацювань у сфері конституційно-правових засад організації та діяльності ЗМІ в Україні. Так, дослідження, в яких започатковано розв'язання питання правового регулювання діяльності ЗМІ, відображено у працях українських та зарубіжних фахівців у галузі загальної теорії держави і права, інформаційного права, конституційного права: Ю.П. Бурило, О.А. Вознесенської, Т.М. Заворотченко, І.П. Ісаєнко, Н.В. Кушакової, Ю.О. Легези, І.В. Людвик, О.В. Нестеренко, А.А. Письменницького, В.В. Середюк, Т.М. Слінько та інших вчених.

Суттєвого удосконалення потребують питання визначення «ЗМІ як суб'єкта конституційно-правових відносин», структури конституційно-правового статусу, характеристики окремих елементів цієї структури, особливо гарантій діяльності ЗМІ. На теперішній час існують роботи, присвячені дослідженню окремих видів юридичної відповідальності ЗМІ, які проводяться фахівцями у різних галузях права, але є відсутніми комплексні напрацювання механізму юридичної відповідальності ЗМІ саме у конституційній площині. Окремого дослідження потребує питання напрямків та форм взаємодії ЗМІ з органами публічної влади, існуючих проблем, які виникають у зв'язку із цим, а також шляхів їх вирішення.

Зроблено висновок, що юридична наука приділила певну увагу окремим аспектам проблеми конституційно-правових засад організації та діяльності ЗМІ в Україні. Проте її не можна визнати достатньою. Наукових публікацій із цього питання обмаль, відсутні також комплексні дисертаційні та монографічні дослідження із зазначеної проблеми.

У підрозділі 1.2. *«Визначення і зміст поняття конституційних засад організації та діяльності засобів масової інформації»* підкреслюється, що ЗМІ постають найважливішим демократичним інститутом, який сприяє реалізації конституційних прав громадян на свободу думки і слова, права на інформацію. Тому, конституційно-правове регулювання організації та діяльності ЗМІ має спиратися на конституційні засади, ядро яких становлять основні конституційні принципи. Серед загальних конституційних засад, що стосуються

організації та діяльності ЗМІ, визначено норми, закріплені у ст.ст. 1, 3, 13, 15, 22, 23, 24, 32, 34, 50, 54, 57, 64, 84 Конституції України.

Зроблено висновок, що в цілому конституційно-правові засади організації та діяльності ЗМІ у Конституції України сформовані достатньою мірою, хоча їй потребують певної законодавчої корекції, а також визначають основні напрямки та склад, структурують законодавчу базу України у сфері регулювання організації та діяльності ЗМІ, яку на теперішній час становлять, окрім Конституції України, спеціальні закони та підзаконні акти.

У підрозділі 1.3. «Поняття, ознаки та функції засобів масової інформації» досліджено законодавство та наукові підходи до визначення поняття ЗМІ, окреслено ознаки та функції ЗМІ.

Визначено, що термін «засоби масової інформації» уперше з'явився в офіційних документах після його внесення до преамбули статуту ООН із питань освіти, науки та культури у 1946 р. У процесі дослідження питання щодо поняття ЗМІ встановлено, що чинне конституційне законодавство та наука конституційного права містять суперечності та розбіжності із приводу того, чи є ЗМІ суб'єктом, чи об'єктом конституційно-правових відносин. У контексті зазначеної законодавчої колізії запропоновано законодавство в частині уточнення термінології удосконалити з приводу того, що ЗМІ слід розуміти саме як суб'єкта конституційно-правових відносин.

Доведено, що головною метою ЗМІ є оперативне інформування окремих осіб, соціальних груп населення в цілому про події та явища у світі, конкретній країні, певному регіоні. Цієї мети вони досягають, виконуючи притаманні їм функції. Аргументовано, що з метою уніфікації функцій ЗМІ їх доцільно поділяти на дві групи: загальні та спеціальні.

У підрозділі 1.4. «Нормативно-правове регулювання організації та діяльності засобів масової інформації в Україні та шляхи його удосконалення» охарактеризовано стан нормативно-правової регламентації організації та діяльності ЗМІ, визначено проблемні питання нормативно-правового регулювання у досліджуваній сфері, основні напрями реформування чинного законодавства України про ЗМІ.

У сучасному суспільстві друковані та аудіовізуальні ЗМІ є найбільш широким і доступним способом пошуку, одержання та поширення інформації. Але тільки у разі ефективного конституційно-правового регулювання діяльності ЗМІ вони реально зможуть бути механізмом організації відносин між населенням і соціальними інститутами суспільства, а також інструментом діалогу між ними.

Зазначено, що реалії сьогодення свідчать, з одного боку, про існування певних зрушень у напрямку оновлення національного законодавства у сфері ЗМІ, щодо суспільного телебачення і радіомовлення, гарантування

недопущення монополій у сфері друкованих ЗМІ, а з іншого – про появу тенденції неналежного забезпечення конституційно-правового регулювання ЗМІ, про невиконання обов'язків та зобов'язань України як члена Ради Європи щодо інформаційного плюралізму, транспарентності тощо. Тому, на теперішній час існує необхідність у прийнятті Закону «Про засоби масової інформації», в якому, в окремих розділах буде врегульовано діяльність різних видів ЗМІ.

Розділ 2 «Засоби масової інформації як суб'єкт конституційно-правових відносин в Україні» містить чотири підрозділи, в яких з'ясовано поняття та особливості системи ЗМІ, здійснено їх видову класифікацію, визначено поняття ЗМІ як суб'єкта конституційно-правових відносин, досліджено особливості їх конституційно-правового статусу та питання, які виникають під час притягнення ЗМІ до юридичної відповідальності.

У підрозділі 2.1. «Сучасна система та класифікація засобів масової інформації» установлено, що діючі ЗМІ України мають визначену систему та чітку структуру. До цієї системи входять: друковані, аудіовізуальні та Інтернет-ЗМІ.

Запропоновано класифікацію ЗМІ, розширено критерії класифікації друкованих, аудіовізуальних ЗМІ, виокремлено види Інтернет-ЗМІ. Зазначено, що закріплене в Законі України «Про телебачення і радіомовлення» поняття аудіовізуальних ЗМІ не зовсім обґрунтовано включає сукупність електронних ЗМІ. Електронні ЗМІ (Інтернет-ЗМІ) у зв'язку з розвитком інформаційних технологій, пов'язані з якісно новим способом передачі інформації, а тому їх не можна віднести до засобів, призначених для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації.

У підрозділі 2.2. «Конституційно-правовий статус засобів масової інформації» виокремлено особливості конституційно-правового статусу ЗМІ як суб'єкта конституційно-правових відносин, тенденції його розвитку та удосконалення в Україні.

Зазначено, що серед великої кількості суб'єктів конституційно-правових відносин слід виокремити один із основних їх видів – ЗМІ. Для позначення юридичних властивостей ЗМІ як суб'єкта конституційно-правових відносин застосовано категорію «конституційно-правовий статус ЗМІ як суб'єкта конституційно-правових відносин». Структура конституційно-правового статусу ЗМІ є узагальнюючою категорією для всіх юридичних параметрів і властивостей цього учасника конституційного процесу та включає в себе: принципи роботи ЗМІ, конституційну правосуб'єктність ЗМІ та гарантії їх діяльності.

Одним з елементів конституційно-правового статусу ЗМІ є конституційна правосуб'єктність. Конституційна правосуб'єктність

ЗМІ у всіх її формах (правоздатність, дієздатність, деліктоздатність) є перманентною за обсягом і визначається залежно від виду правовідносин, учасником яких є ЗМІ.

У підрозділі 2.3. *«Конституційний аспект юридичної відповідальності засобів масової інформації»* охарактеризовано питання, які виникають під час притягнення ЗМІ до юридичної відповідальності.

Обґрунтовано, що юридична відповідальність за порушення законодавства про ЗМІ, яке є частиною конституційного законодавства України, характеризується наявністю низки власних ознак. Так, фактичною підставою настання юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері ЗМІ є вчинення особливого виду правопорушень, які слід називати «інформаційним правопорушенням у сфері ЗМІ».

Установлено, що оскільки на законодавчому рівні Інтернет-ЗМІ не належать до ЗМІ, то юридичну відповідальність за порушення норм законодавства, яке регулює організацію та діяльність ЗМІ, вони не повинні нести. Але поширення друкованими та аудіовізуальними ЗМІ інформації з посиланням на Інтернет-ЗМІ, на підставі існуючої правової позиції Європейського Суду із нього питання, яка є джерелом права в Україні, є підставою для звільнення їх від відповідальності.

У підрозділі 2.4. *«Засоби масової інформації в системі організаційно-правових гарантій конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні»* визначено роль і місце ЗМІ в системі організаційно-правових гарантій конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Установлено, що ЗМІ є невід'ємною складовою конституційно-правових гарантій людини і громадянина. Адже саме через ЗМІ людина пізнає більшу частину суспільно значущої інформації, що дає їй можливість орієнтуватися в сучасних умовах життя, які так швидко змінюються. Зазначено, що місце ЗМІ в системі гарантій конституційних прав і свобод людини і громадянина слід розглядати через призму поділу гарантій, на: нормативно-правові та організаційно-правові.

Розділ 3 *«Конституційно-правові засади взаємодії засобів масової інформації з інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади»* містить два підрозділи, в яких досліджено і визначено роль та місце ЗМІ в системі інститутів громадянського суспільства, проаналізовано сучасний стан організації та взаємодії органів публічної влади із ЗМІ, напрямки, форми взаємодії, проблеми, які при цьому виникають, а також шляхи їх вирішення.

У підрозділі 3.1. *«Засоби масової інформації як інститут громадянського суспільства»* досліджено роль та місце ЗМІ в системі інститутів громадянського суспільства.

Громадянське суспільство на теперішній час та у майбутньому -- це насамперед інформаційне суспільство. Забезпечення свободи циркуляції

інформації, доступу до неї, захист ЗМІ від зловживань як владних, так і корпоративних структур, захист громадян та установ від зловживань ЗМІ, висока вимогливість до якості інформації – неодмінні вимоги громадянського суспільства до відносин на інформаційному полі.

Установлено, що громадянське суспільство є неможливим без незалежних ЗМІ, які дають можливість членам суспільства бути поінформованими, при цьому уточнюється, що інститутами громадянського суспільства можуть бути лише недержавні ЗМІ. Як інститут громадянського суспільства ЗМІ не повинні бути залежними від держави, але аналіз розвитку громадянського суспільства в Україні свідчить про наявність комплексу проблем, що є актуальними як для суспільства, так і для держави. Тому, діяльність недержавних ЗМІ як інститутів громадянського суспільства на сучасному етапі його розвитку має врегульовуватися за допомогою саморегулювання. Лише за таких умов ЗМІ зможуть відігравати значну роль у формуванні громадянського суспільства в Україні. Отже, на теперішній час ЗМІ не є повністю сформованим елементом громадянського суспільства, але їх інструментальна роль як суспільного посередника поступово зростає.

У підрозділі 3.2. «Організація взаємодії засобів масової інформації з органами публічної влади» розглянуто сучасний стан організації взаємодії органів публічної влади із ЗМІ, напрямки, форми взаємодії, проблеми, які при цьому виникають, а також шляхи їх вирішення.

Встановлено, що законодавче поле у сфері взаємодії органів публічної влади і ЗМІ має чотирирівневу структуру, а саме: міжнародні конвенції з прав людини, до яких приєдналася держава; конституційні норми щодо прав людини; закони, які конкретизують конституційні положення; підзаконні акти державної влади та органів місцевого самоврядування, спрямовані на реалізацію норм конституції та чинних законів.

Зроблено висновок, що перетворення, здійснені після здобуття незалежності, ще не забезпечили повною мірою бажаних демократичних змін у медіа сфері України. В українському суспільстві, з одного боку, існують загальні політико-правові гарантії свободи слова, а з іншого, зберігається підґрунтя виникнення проблем у взаєминах влади та ЗМІ, оскільки використання ЗМІ як інструменту пропаганди ще залишається одним із підходів органів публічної влади до взаємовідносин із ЗМІ, що не відповідає демократичним принципам.

Установлено, що в умовах новітніх інформаційних технологій головне завдання ЗМІ полягає в умінні організовувати діалог інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади та в активній співпраці з ними, переорієнтації контактів між ними з конфронтації на конструктивне співробітництво.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** сформульовано найбільш суттєві результати і положення дослідження, наведено теоретичні узагальнення та авторську позицію щодо конституційно-правового регулювання і шляхів удосконалення організації та діяльності ЗМІ в Україні.

1. Аналіз теоретичних питань конституційно-правових засад організації та діяльності ЗМІ в Україні дозволив об'єднати істотні ознаки конституційних засад, охарактеризувати їхній зміст, запропонувати й уточнити визначення окремих понять понятійно-категорійного апарату у цій сфері, зокрема: а) «свобода масової інформації» – це комплекс прав, які передбачають можливість безперешкодно, за винятком обмежень, необхідних у демократичному суспільстві і встановлених законом, збирати, отримувати, зберігати, використовувати, передавати й поширювати за допомогою ЗМІ відомості, призначені для масового поширення, які об'єктивно відображають процеси суспільного буття і призначені для необмеженого кола осіб; б) «засоби масової інформації» – це юридичні особи, які зареєстровані у встановленому законом порядку та за допомогою спеціальних технічних засобів здійснюють свою діяльність з метою публічного розповсюдження та поширення друкованої, аудіовізуальної та інформації з мережі Інтернет; в) «Інтернет-ЗМІ» – це веб-сайт, який є електронною версією друкованого або аудіовізуального ЗМІ, або виходить самостійно в мережі Інтернет, зареєстрований у добровільному порядку його власником, як ЗМІ, що здійснює періодичне (з оновленням інформації не рідше одного разу на рік) поширення масової інформації, призначеної для необмеженого кола осіб.

2. Запропоновано авторський варіант системи конституційних принципів організації та діяльності ЗМІ в Україні. Доведено, що конституційне регулювання принципу свободи масової інформації є базою для подальшої регламентації у поточному законодавстві. У зв'язку із цим, у рамках проведення конституційних перетворень запропоновано при внесенні змін до Конституції України включити до її тексту поняття свободи масової інформації. У рамках положень європейської доктрини свободи інформації на конституційному рівні доцільно закріпити можливість і допустимість обмежень прав і свобод людини і громадянина з метою захисту суспільної моралі, а також визначити критерії таких обмежень.

3. Визначено, що жодна із функцій ЗМІ не реалізується відокремлено. З метою уніфікації функцій ЗМІ їх запропоновано поділяти на дві групи – загальні та спеціальні. Загальні функції ЗМІ належать до числа основних, пов'язані з атрибутивними ознаками ЗМІ та виконуються усіма ними. До них слід віднести: інформаційну, просвітницьку, функцію гносеологічного аналізу, формування громадської думки, комунікаційну

та контрольньо-критичну. Спеціальні функції мають локальний характер, є по-своєму важливими й істотними, але позбавлені все ж тієї загальності, яка притаманна усім видам ЗМІ. До них слід віднести: організаційну, артикуляцій та кореляцій, агітаційну, розважальну, аксіологічну, функцію зворотного зв'язку, соціалізацій.

4. Встановлено, що Конституція України є основним джерелом конституційних засад діяльності ЗМІ. Разом із тим, зазначено, що «конституційний формат» їх правового регулювання забезпечують також міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, інші закони України, роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, а також рішення міжнародних юрисдикційних органів, зокрема Європейського суду з прав людини, що стосуються відносин у сфері ЗМІ. Зазначено, що в теорії прийнято виокремлювати три типи регулювання діяльності ЗМІ: державне, громадське (суспільне) та саморегулювання. Пріоритетним завданням держави на теперішній час є розвиток саморегулювання у галузі друкованих та аудіовізуальних ЗМІ, яке має бути альтернативою державному регулюванню. Для удосконалення правових вимог щодо дотримання журналістами професійних та етичних стандартів запропоновано розробити та внести зміни до чинного законодавства України (наприклад, до ст. 25 Закону України «Про інформацію»), що спрямовані на підвищення відповідальності журналістів при здійсненні своїх професійних обов'язків.

5. З метою унормування діяльності з поширення інформації в мережі Інтернет, введення у правове поле діяльності Інтернет-ЗМІ, надання їм відповідного правового статусу, запропоновано підготувати проект закону «Про Засоби масової інформації в мережі Інтернет», яким врегулювати діяльність Інтернет-ЗМІ. За способом регулювання діяльності Інтернет-ЗМІ це має бути добровільне саморегулювання з обмеженням державним втручанням у цей процес.

У законотворчій діяльності слід виходити з особливого соціально-політичного призначення ЗМІ як інституту громадянського суспільства. Це має знайти відображення безпосередньо у регулюванні таких питань, зокрема у сфері друкованих ЗМІ: 1) прийняти закон щодо реформування державних і комунальних друкованих ЗМІ; 2) відмінити процедуру перереєстрації друкованого ЗМІ; 3) внести зміни до законодавства щодо державної реєстрації видань лише з визначеним тиражем, оскільки на теперішній час державній реєстрації обов'язково підлягає будь-яке видання, незалежно від тиражу, що фактично спрямовано проти малотиражних видань; 4) викласти в новій редакції Закон України «Про друковані засоби масової інформації в Україні». Зазначено, що на теперішній час існує необхідність у прийнятті Закону «Про засоби масової інформації», в якому в окремих розділах буде врегульовано діяльність різних видів ЗМІ.

6. Встановлено, що класифікацію ЗМІ слід здійснювати на основі таких критеріїв: 1) залежно від форми подання друкованої, аудіовізуальної чи інформації з мережі Інтернет; 2) залежно від способу організації збирання, поширення і розповсюдження інформації; 3) залежно від статусу їх власників і засновників (державні, комунальні, приватні, змішані та партійні); 4) залежно від правового режиму ЗМІ; 5) залежно від єдності інформаційної політики видів ЗМІ, представляється обов'язковим розрізняти одиничні. Розширено перелік критеріїв класифікації друкованих, аудіовізуальних та Інтернет-ЗМІ.

7. Визначено, що «гарантії діяльності ЗМІ» – це система матеріальних та процесуальних норм та принципів, організаційних засобів і способів, умов та вимог, за допомогою яких забезпечуються права щодо пошуку, збирання, отримання, передачі, виробництва та поширення інформації ЗМІ. Запропоновано питання гарантування діяльності ЗМІ розглядати через призму поділу гарантій на нормативні, інституційні (організаційні) та процесуальні.

8. Доведено, що до ЗМІ, винних у порушенні чинного законодавства про ЗМІ, може бути застосовано заходи конституційно-правової, цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності, механізм застосування яких є недостатньо врегульованим, а норми, що передбачають застосування тих чи інших санкцій, не є систематизованими, що, у свою чергу, призводить до зловживань з боку відповідних державних органів. Тому, в Законі України «Про засоби масової інформації» варто передбачити положення, які регламентували б відповідальність різних видів ЗМІ комплексно.

Запропоновано зміни для покращання законодавства у сфері притягнення ЗМІ до юридичної відповідальності, а саме: 1) конкретизувати положення ст. 258 ЦК України щодо встановлення однакового строку позовної давності до позовів проти ЗМІ; 2) з метою недопущення різноманітних зловживань як з боку приватних осіб, так і з боку ЗМІ, законодавчо узгодити міру свободи діяльності ЗМІ для здійснення і захисту права на приватність. Це може втілитися у прийнятті Закону «Про захист приватності»; 3) об'єднати ряд статей КУпАП в окремому розділі (главі), а саме «Адміністративні правопорушення в інформаційній сфері», що дозволило б систематизувати і логічно структурувати КУпАП; 4) встановити, що матеріальну відповідальність за поширення недостовірної інформації має нести автор або джерело інформації, а не автор та редакція.

Встановлено, що оскільки на законодавчому рівні Інтернет-ЗМІ не належать до ЗМІ, то юридичну відповідальність за порушення норм законодавства, яке регулює організацію та діяльність ЗМІ, вони також не повинні нести. Але поширення друкованими та аудіовізуальними ЗМІ інформації з посиланням на Інтернет-ЗМІ, відповідно до існуючої правової

позиції Європейського Суду із цього питання, яка є джерелом права в Україні, є підставою для звільнення останніх від відповідальності.

9. Доведено, що місце ЗМІ в системі гарантій конституційних прав і свобод людини і громадянина слід розглядати через призму поділу гарантій на нормативно-правові та організаційно-правові. Визначено, що в умовах конституційних перетворень в Україні слід внести зміни до Конституції України та віднести представників ЗМІ до окремої групи суб'єктів, що сприяють реалізації права на свободу слова, оскільки, саме ЗМІ є ефективним бар'єром у позасудовому громадському захисті прав і свобод людини від свавілля з боку держави та її окремих представників. Слід також внести доповнення до Закону України «Про інформацію» стосовно суб'єктів, які мають переважне право доступу до інформації, виокремивши представників ЗМІ у самостійну групу.

10. Запропоновано виокремлювати такі основні напрямки взаємодії ЗМІ з органами публічної влади: 1) взаємодія на паритетній основі (співпраця) органів публічної влади та ЗМІ, яка здійснюється у формах: а) надання офіційної інформації ЗМІ й обов'язку державних ЗМІ поширювати повідомлення і матеріали органів публічної влади; б) переговорів та посередництва, проведення спільних громадських акцій та публічних заходів; 2) взаємодія, що виникає з ініціативи одного боку, передбачає переважання інтересів ЗМІ або органів публічної влади: а) з боку ЗМІ: доступ до державних органів та до відповідних посадових осіб, отримання інформації про діяльність органів публічної влади і відповідних посадових осіб; індивідуальні та колективні звернення; б) з боку органів публічної влади: державна підтримка ЗМІ; дослідження (моніторинг), облік і формування думки суб'єктів громадянського суспільства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Каплій О.В. Інтернет-ЗМІ як новий вид традиційних ЗМІ: поняття та сучасний стан конституційно-правового регулювання / О.В. Каплій // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць / голов. ред. С.В. Ківалов ; відп. ред. доктор юрид. наук В.М. Дрьомін. – О. : Юрид. л-ра, 2011. – Вип. 61. – С. 229–236.

2. Каплій О.В. Організація взаємодії ЗМІ з державними органами України в напрямку реалізації принципу відкритості влади / О.В. Каплій // Юридичний вісник. – 2012. – № 3. – С. 44–49.

3. Каплій О.В. Сучасний стан та перспективи правового забезпечення реформування державних і комунальних друкованих ЗМІ / О.В. Каплій // Митна справа. – 2012. – № 5. – Ч. 2, Кн. 1. – С. 331–338

4. Каплій О.В. Конституційно-правове регулювання діяльності ЗМІ в Україні / О.В. Каплій // Юридичний вісник. – 2013. – № 1. – С. 38–45.

5. Каплій О.В. Класифікація засобів масової інформації: конституційно-правові питання / О.В. Каплій // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / голов. ред. С.В. Ківалов ; відп. за вип. Л.І. Кормич. – Вип. 50 – О., 2013. – С. 35–46.

6. Каплій О.В. Конституційний аспект юридичної відповідальності засобів масової інформації в Україні / О.В. Каплій // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – № 21. – Ч. 2. – С. 51–62.

7. Каплій Е.В. Общие и специальные функции СМИ в Украине: конституционно-правовой анализ / Е.В. Каплій // Закон и жизнь. – 2013. – № 8/2 (260). – С. 198–201.

8. Каплій О.В. Взаємодія органів державної влади і ЗМІ в Україні: реальний стан, проблеми та перспективи / О.В. Каплій // Генезис публічного права: від становлення до сучасності : зб. наук. праць. – Миколаїв : Ілліон, 2010. – С. 65–67.

9. Каплій О.В. Конституційно-правовий статус органів державного управління, які реалізують інформаційну політику / О.В. Каплій // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. професор.-виклад. складу (м. Одеса, 20–21 травня 2011 р.) / відп. ред. доктор юрид. наук В.М. Дрьомін // Національний університет «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2011. – Т. 1. – С. 283–286.

10. Каплій О.В. Конституційно-правові засади створення та організації діяльності Інтернет-ЗМІ / О.В. Каплій // Людина і закон: публічно-правовий вимір : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «VII Прибузькі юридичні читання» (м. Миколаїв, 25–26 листопада 2011 р.) / за ред. С.В. Ківалова, В.О. Тулякова, О.В. Козаченка. – Миколаїв : Ілліон, 2011. – С. 93–95.

11. Каплій О.В. Поняття та ознаки засобів масової інформації в Україні / О.В. Каплій // Новітні наукові дослідження держави і права – 2012 : зб. наук. праць / за ред. П.М. Шапірка, О.В. Козаченка. – Миколаїв : Ілліон, 2011. – С. 148–153.

12. Каплій О.В. До питання функцій, які виконують засоби масової інформації в сучасній державі / О.В. Каплій // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. професор.-виклад. складу (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.) / відп. за вип. доктор юрид. наук, проф. В.М. Дрьомін // Національний університет «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2012. – Т. 1. – С. 301–303.

13. Каплій Е.В. Средства массовой информации в системе институтов гражданского общества Украины / Е.В. Каплій // Государство и право в условиях глобализации: ревизия подходов : Материалы V Междунар.

научн.-практ. конф. (г. Москва, 25 августа 2012 г). – М. : Моск. центр правовых исследований, 2012. – С. 27–31.

14. Каплій О.В. Місце ЗМІ в системі гарантій конституційних прав і свобод людини і громадянина / О.В. Каплій // Людина, суспільство, держава: публічно-правовий аспект : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «VIII Прибузькі юридичні читання» (м. Миколаїв 23–24 листопада 2012 р.) / відп. ред. доктор юрид. наук, доц. О.В. Козаченко. – Миколаїв : Іліон, 2011. – С. 206–208.

15. Каплій О.В. Законодавче регулювання суспільного мовлення в Україні: стан та перспективи / О.В. Каплій // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.) / відп. за вип. доктор юрид. наук, проф. В. М. Дрьомін ; Національний університет «Одеська юридична академія». – О : Фенікс, 2012. – Т. 1. – С. 377–379.

16. Каплій О.В. Шляхи вдосконалення конституційно-правового регулювання діяльності ЗМІ в Україні / О.В. Каплій // Новітні наукові дослідження держави і права – 2013 : зб. наук. праць / за ред. П.М. Шапірка, О.В. Козаченка. – Миколаїв : Іліон, 2013. – С. 121–127.

17. Каплій О.В. Конституційно-правова правосуб'єктність засобів масової інформації як учасників конституційно-правових відносин / О.В. Каплій // Приватне право в умовах глобалізації: виклики постмодерну : зб. наук. праць / за ред. П.М. Шапірка, І.Г. Оборотова. – Миколаїв : Іліон, 2012. – С. 242–248.

18. Каплій О.В. Підходи до розуміння конституційно-правового статусу засобів масової інформації як суб'єкта конституційно-правових відносин / О.В. Каплій // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.). Т. 1 / відп. за вип. доктор юрид. наук, проф. В.М. Дрьомін ; Національний університет «Одеська юридична академія». – О : Фенікс, 2013. – С. 295–297.

19. Каплій О.В. Правовий імунітет ЗМІ як різновид конституційно-правових гарантій діяльності ЗМІ / О.В. Каплій // Верховенство права як основа сучасного конституціоналізму. VI Тодиківські читання : зб. тез наук. доповідей і повідомлень Міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів, м. Харків, 27–28 вересня 2013 р. / за заг. ред. проф. А.П. Гетьмана. Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – Х. : Права людини, 2013. – С. 111–113.

20. Каплій О.В. Конституційний зміст свободи масової інформації в Україні / О.В. Каплій // Духовні засади сучасного правогенезу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «IX Прибузькі юридичні читання» (м. Миколаїв, 29–30 листопада 2013 р.) / відп. ред. доктор юрид. наук, проф., академік С.В. Ківалов. – Миколаїв : Іліон, 2013. – С. 167–169.

21. Каплій О.В. ЗМІ як посередник у взаємодії громадськості з органами публічної влади / О.В. Каплій // Приватне право в умовах глобалізації: традиційні цінності та європейські перспективи : зб. наук. праць / за ред. П.М. Шапірка, І.Г. Оборотова. – Миколаїв : Іліон, 2012. – С. 156–162.

22. Каплій О.В. Недержавні ЗМІ в системі гарантій конституційного ладу України / О.В. Каплій // Новітні наукові дослідження держави і права – 2014 : зб. наук. праць / відп. ред. доктор юрид. наук, проф. О.В. Козаченко. – Миколаїв : Іліон, 2014. – С. 109–114.

АНОТАЦІЯ

Каплій О.В. Конституційно-правові засади організації та діяльності засобів масової інформації в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2014.

Дисертація є одним із перших в Україні монографічних наукових досліджень, якого присвячено вивченню теоретичних і науково-практичних проблем конституційно-правових засад організації та діяльності ЗМІ в Україні.

Проаналізовано стан наукової розробки проблеми конституційно-правових засад організації та діяльності ЗМІ в Україні та основних напрямків їх подальшого удосконалення. Визначено поняття «конституційних засад організації та діяльності ЗМІ» та охарактеризовано його зміст.

Досліджено законодавство та наукові підходи до визначення поняття ЗМІ та запропоновано авторське визначення поняття ЗМІ, окреслено ознаки та функції ЗМІ, яких вони реалізують у суспільстві. Охарактеризовано стан нормативно-правової регламентації організації та діяльності ЗМІ, а також визначено основні напрями реформування чинного законодавства України про ЗМІ.

Надано характеристику ЗМІ як суб'єкта конституційно-правових відносин в Україні, у результаті чого з'ясовано поняття та особливості системи ЗМІ, здійснено їх видову класифікацію та удосконалено термінологічний апарат щодо розуміння різних видів ЗМІ. Визначено поняття ЗМІ як суб'єкта конституційно-правових відносин та досліджено особливості їх конституційно-правового статусу.

Досліджено питання, які виникають під час притягнення ЗМІ до юридичної відповідальності. Розглянуто роль, місце ЗМІ в системі організаційно-правових гарантій конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні та в системі інститутів громадянського суспільства.

На основі аналізу нормативно-правового матеріалу, літературних джерел та статистичних матеріалів сформульовано теоретичні висновки та практичні рекомендації, що сприятимуть поліпшенню стану конституційно-правового забезпечення організації та діяльності ЗМІ в Україні.

Ключові слова: ЗМІ, конституційно-правові засади, конституційно-правовий інститут, Інтернет-ЗМІ, громадянське суспільство, гарантії конституційних прав і свобод.

АННОТАЦИЯ

Каплий А.В. Конституционно-правовые основы организации и деятельности средств массовой информации в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2014.

Диссертация является одним из первых в Украине монографических научных исследований, которое посвящено изучению теоретических и научно-практических проблем конституционно-правовых основ организации и деятельности СМИ в Украине.

Проанализировано состояние научной разработки проблемы конституционно-правовых основ организации и деятельности СМИ в Украине, а также основные направления их дальнейшего совершенствования. Определено понятие «конституционных основ организации и деятельности СМИ» и охарактеризовано его содержание. Рассмотрена система конституционных принципов организации и деятельности СМИ в Украине, которые определены по единому предметному критерию, связаны между собой системно-логическими связями и образуют предметный блок конституционных основ, а также направлены на правовое регулирование организации и деятельности СМИ в Украине. Сформулировано определение понятия «свобода массовой информации».

Исследованы законодательство и научные подходы к определению понятия СМИ и предложено авторское определение понятия СМИ, обозначены признаки и функции СМИ, которые они реализуют в обществе. Охарактеризовано состояние нормативно-правовой регламентации организации и деятельности СМИ, а также определены основные направления реформирования действующего законодательства Украины о СМИ, в частности, такие, как: выведение из состава соучредителей государственных и коммунальных печатных СМИ органов государственной власти и органов местного самоуправления; отмена процедуры

перерегистрации печатного СМИ; развитие саморегулирования в области печатных, аудиовизуальных СМИ и Интернет-СМИ; принятие Закона «О средствах массовой информации», в котором в отдельных разделах должна быть урегулирована деятельность различных видов СМИ.

Дана характеристика СМИ как субъекта конституционно-правовых отношений в Украине, в результате чего выяснены понятие и особенности системы СМИ, осуществлена их видовая классификация и усовершенствован терминологический аппарат в понимании различных видов СМИ. Определено понятие СМИ как субъекта конституционно-правовых отношений и исследованы особенности их конституционно-правового статуса. Установлено, что важным элементом структуры конституционно-правового статуса СМИ являются принципы их организации и деятельности, одним из которых есть принцип свободы массовой информации. Конституционная правосубъектность СМИ во всех ее формах (правоспособность, дееспособность, деликтоспособность) является перманентной по объёму и определяется в зависимости от вида правоотношений, участником которых выступают СМИ. При этом доказана необходимость законодательного закрепления конституционно-правового статуса таких субъектов конституционно-правовых отношений как Интернет-СМИ.

Исследованы вопросы, возникающие при привлечении СМИ к юридической ответственности. Рассмотрены роль, место СМИ в системе организационно-правовых гарантий конституционных прав и свобод человека и гражданина в Украине и в системе институтов гражданского общества.

Проанализированы современное состояние организации взаимодействия органов публичной власти по СМИ, направления, формы взаимодействия, проблемы, которые при этом возникают, и пути их решения.

На основе анализа нормативно-правового материала, литературных источников и статистических материалов сформулированы теоретические выводы и практические рекомендации, способствующие улучшению состояния конституционно-правового обеспечения организации и деятельности СМИ в Украине.

Ключевые слова: СМИ, конституционно-правовые основы, конституционно-правовой институт, Интернет-СМИ, гражданское общество, гарантии конституционных прав и свобод.

ANNOTATION

Kapliy AV Constitutional and legal basis for the organization and functioning of the media in Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of juridical sciences, specialty 12.00.02 – constitutional law; municipal law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2014.

This dissertation is one of the first in Ukraine complex monographic researches, which is dedicated to the study of theoretical and scientific and practical problems of constitutional and legal bases of the organization and activities of the mass media in Ukraine.

In this paper we analyzed the state of scientific research of the constitutional and legal basis of the organization and activities of the media in Ukraine, as well as guidelines for their further improvement. The concept of «the constitutional foundations of the organization and activities of the media» was defined and it was characterized by its content.

It was studied the law and the scientific approaches to the definition of the media and invited own definition of media, marked features and functions of the media, which they implement in the society. The state of legal regulation of the organization and the media is characterized, as well as the main directions of the reform of the current legislation of Ukraine on the media.

It was carried out a comprehensive characterization of the media as a subject of the constitutional and legal relations in Ukraine. As a result, there were found the concept and characteristics of the media, carried out their species classification and improved terminological system in understanding the various types of media. The concept of the media as a subject of constitutional and legal relations was defined and the features of their constitutional and legal status were investigated.

The problems arising from the involvement of the media to legal liability were studied. There were examined the role of the media in place a system of organizational and legal guarantees of the constitutional rights and freedoms of man and citizen in Ukraine and in the institutions of civil society.

Based on the analysis of legislative acts, literature and statistical materials theoretical conclusions and practical recommendations were formulated to help to improve the state of the constitutional and legal support of the organization and activities of the media in Ukraine.

Key words: media, constitutional and legal framework, constitutional and legal institution, Internet media, civil society, the guarantee of constitutional rights and freedoms.